

боку підозрюваних та створює необхідні передумови для отримання достовірних доказів. Водночас злагодженість роботи слідчого та прокурора, їхня узгоджена позиція щодо тактики проведення процесуальних дій забезпечують цілісність доказової бази та сприяють об'єктивності розслідування.

Таким чином, організаційні засади проведення процесуальних заходів у кримінальних провадженнях щодо професійних учасників судочинства становлять комплекс взаємопов'язаних елементів, що охоплюють планування, координацію, своєчасний обмін процесуально значущою інформацією, визначення суб'єктів проведення процесуальної дії, забезпечення конфіденційності та ефективну взаємодію між слідчим, прокурором та іншими залученими особами. Дотримання цих засад забезпечує результативність досудового розслідування, дає можливість нейтралізувати потенційну протидію та створює необхідні умови для всебічного й повного встановлення істини у кримінальному провадженні.

Терещенко Віктор Федорович,

старший викладач кафедри
криміналістики навчально-наукового
інституту права та психології Національної
академії внутрішніх справ

РОЗУМІННЯ СЛІДЧОЇ СИТУАЦІЇ – ГОЛОВНИЙ ОРІЄНТИР У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Однією з складних, найцікавіших та ключових категорій криміналістики є слідча ситуація, яка являє собою сукупність обставин, умов та даних, які під час здійснення досудового розслідування, об'єктивно та суб'єктивно впливають на прийняття тактичних і стратегічних рішень.

Вона відображає стан пізнавальної діяльності слідчого на певний момент часу, з урахуванням: наявної інформації про подію злочину; процесуальної ситуації (стадія провадження, наявність доказів); поведінки учасників (підозрюваних, свідків, потерпілих); матеріально-технічних, організаційних і правових умов роботи [3, с. 212–214].

Визначає характер, напрям і ефективність діяльності слідчого на всіх етапах досудового розслідування, відображає інформаційний, психологічний, організаційний та процесуальний

стан розслідування, обумовлює прийняття конкретних тактичних і стратегічних рішень. Її правильне та адекватне розуміння сприяє цілеспрямованій, ефективній та адаптивній діяльності слідчого, адже дозволяє оцінити стан інформаційного забезпечення, визначити першочергові завдання, обрати найбільш доцільні методи отримання доказів, а також прогнозувати можливі зміни обстановки, визначити тактичну логіку і стратегічні напрями діяльності слідчого.

Відповідно до визначення В. Ю. Шепітька, слідча ситуація – це динамічний стан процесу розслідування, який визначає вибір тактичних прийомів, засобів і послідовність дій слідчого [6, с. 268]. Вона формується під впливом комплексу об'єктивних і суб'єктивних факторів: наявних доказів, поведінки підозрюваного, свідків, потерпілих, умов та обставин проведення слідчих (розшукових) дій тощо.

Отже, слідча ситуація є інформаційно-аналітичною моделлю обстановки розслідування, яка формується з урахуванням наявних доказів, поведінки учасників, правових умов і тактичних можливостей, та являє собою сукупність умов, обставин та даних, які об'єктивно і суб'єктивно впливають на прийняття тактичних і стратегічних рішень під час досудового розслідування.

Набруско М. С., підсумовуючи думки багатьох вчених робить висновок, «що слідча ситуація – це об'єктивно існуюче у конкретний момент часу поєднання умов, у яких відбувається розслідування злочину і яке характеризує ступінь поінформованості слідчого про обставини його вчинення» [4, с. 54].

На практиці ж для формування об'єктивного та адекватного розуміння слідчим (прокурором) слідчої ситуації, потрібна не тільки його належна поінформованість про обставини вчинення кримінальної події, але й щодо усієї сукупності факторів, які формують середовище, ресурсні та інші можливості важливі у діяльності слідчого (прокурора), оперативних підрозділів для встановлення обставин та механізму злочинної події. Важливими є й зовнішні та внутрішні фактори організаційного, правового, матеріального характеру, самого середовища, які можуть як сприяти, так і перешкоджати досягненню цілей досудового розслідування. До таких умов (факторів) слід віднести правові, інформаційні, організаційні, оперативно-ситуаційні, соціальні, психологічні, матеріально-технічні.

Належна поінформованість слідчого створює умови для всебічного сприйняття та оцінювання слідчої ситуації, а сама слідча ситуація виступає вихідною точкою для:

- визначення тактики розслідування;
- планування послідовності слідчих (розшукових) дій;
- оцінки зібраної інформації та її достовірності;
- коригування стратегії розслідування залежно від змін у справі.

Важливо й усвідомити, що слідча ситуація виконує роль орієнтира, тому що дозволяє:

- адекватно співвідносити наявну інформацію з метою розслідування;
- прогнозувати поведінку підозрюваного чи свідків;
- визначати які слідчі дії є першочерговими;
- уникати надмірної формалізації та помилкових рішень [3, с. 214].

Вона виступає орієнтиром діяльності слідчого, оскільки її аналіз:

- визначає напрями розслідування;
- впливає на вибір тактичних прийомів і методів;
- допомагає уникнути помилкових або передчасних рішень;
- створює основу для планування подальших дій;
- дозволяє оцінювати ефективність вже проведених заходів.

Отже, слідча ситуація є «практичним компасом» слідчого, який спрямовує діяльність відповідно до реальної обстановки справи [6, с. 267–269]. І тому належна поінформованість слідчого (прокурора), та системний аналіз слідчої ситуації, відкривають шлях до її адекватного розуміння, створюючи умови для прийняття доцільних та своєчасних тактичних і стратегічних рішень. Розуміння слідчої ситуації - це не просто опис стану розслідування, а методологічний орієнтир, який визначає логіку, зміст і послідовність усієї діяльності слідчого, виступає головним орієнтиром в його практичній діяльності.

Адже слідчий у своїй діяльності стикається з низкою труднощів, що ускладнюють адекватне розуміння слідчої ситуації та можливостей її використання. До них доцільно віднести такі:

- інформаційна невизначеність (особливо на початкових етапах, складність точної оцінки ситуації, можливість помилкових версій);

– суб’єктивні чинники (досвід, інтуїція, психологічний стан слідчого) – можуть впливати на точність оцінки обстановки [1, с. 246];

– динамічність та мінливість ситуації (вплив нових доказів, поведінка підозрюваних, зовнішні чинники, – вимагають постійного коригування планів і тактичних рішень);

– організаційно-правові обмеження (нестача технічних ресурсів, перевантаження слідчих, недоліки процесуального законодавства або недоступність оперативних даних, невчасність вирішення, необхідність санкцій прокурора або суду) – робить неможливим їх оперативне проведення;

– вплив зовнішніх суб’єктів (тиск з боку керівництва, прокуратури, адвокатів може змусити діяти всупереч логіці розслідування).

Для подолання цих труднощів доцільним є застосування системного підходу до аналізу ситуації, використання криміналістичних моделей, схем та алгоритмів оцінки інформації. Ефективною є також командна взаємодія між слідчим, оперативними працівниками, спеціалістами, експертами та прокурором, що дозволяє уникнути однобічності у сприйнятті фактів. Крім того, сучасна криміналістика акцентує увагу на розвиток аналітичного та стратегічного мислення слідчого, здатності до прогнозування та адаптації [2, с. 200–202].

Тому слід враховувати доцільні шляхи подолання зазначених труднощів:

– систематичний аналіз інформації з використанням криміналістичних моделей, схем і карт ситуацій;

– регулярне коригування плану розслідування з урахуванням динаміки доказів;

– командна взаємодія між слідчим, оперативними працівниками, спеціалістами та експертами;

– розвиток стратегічного мислення слідчого, уміння прогнозувати та адаптуватися;

– використання цифрових інструментів (аналітичних баз даних, систем моніторингу, криміналістичних алгоритмів) [2, с. 200–202].

Як визначає Є. Г. Коваленко, аналіз слідчої ситуації є необхідною передумовою ефективного планування розслідування [3, с. 214].

Важливим напрямком у подоланні зазначених труднощів є й належна підготовка відповідної категорії працівників слідчих

органів, спеціалістів-криміналістів, оперативних працівників та органів прокуратури під час підвищення ними кваліфікації. Вкрай необхідною є й підготовка за зазначеною тематикою здобувачів вищої освіти задля формування у них навиків належного розуміння слідчої ситуації, можливостей її ефективної реалізації на практиці під час здійснення досудового розслідування. Отже існує явна необхідність коригування відповідних планів навчального процесу.

Попри чисельні практичні труднощі – інформаційні, психологічні, організаційні – саме здатність аналітично осмислити ситуацію, своєчасно її переоцінювати та адаптувати тактику дій, є показником високої професійної компетентності слідчого.

Тому й розуміння слідчої ситуації є не тільки теоретичним поняттям, а й практичним орієнтиром, що визначає ефективність усього процесу досудового розслідування. Отже розуміння слідчої ситуації є інтелектуальною основою діяльності слідчого, що визначає напрям, тактику й динаміку досудового розслідування. Вміння правильно оцінювати й адаптуватися до ситуації, свідчить про високий рівень професійного стратегічного мислення, що дозволяє правильно оцінити обстановку, своєчасно реагувати на її зміни та прогнозувати подальший розвиток подій, є й ознакою професійної майстерності слідчого та гарантією досягнення об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

Виходячи з викладеного слід зазначити, що пріоритетом у належному забезпеченні кримінального провадження повинно бути зважене та адекватне розуміння слідчим (прокурором), оперативним працівником, існуючої слідчої ситуації, яке повинно виступати головним орієнтиром у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, що дозволяє приймати правильні організаційні та тактичні рішення на шляху реалізації стратегічних цілей у вирішенні завдань досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Курс криміналістики / К. Чаплинський, О. Лускатов, І. Пиріг та ін. Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
2. Гончаренко В. Г., Капліна О. В. Криміналістика. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 480 с.
3. Коваленко Є. Г. Криміналістика : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 420 с.

4. Криміналістична тактика : навч. посіб. / за ред. М.А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. Київ : Алерта, 2017. 244 с.

5. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні основи криміналістики. Київ : Алерта, 2018. 312 с.

6. Шепітько В.Ю. Криміналістика: Загальна та особлива частини. Харків : Право, 2019. 640 с.

Усатий Віталій Олександрович,

докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА-БУХГАЛТЕРА ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У юридичній практиці, зокрема у сфері економічної злочинності, високий рівень застосування спеціальних знань у галузях бухгалтерського обліку, товарознавства, технології виробництва, економіки праці, податкового права та інших суміжних дисциплін [1, с. 49–50]. Це є необхідною передумовою успішного розслідування кримінальних правопорушень і доказування вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. Водночас це викликає і ряд труднощів. Правники навіть володіючи базовими економічними компетенціями, не здатні повною мірою протидіяти економічній злочинності, що постійно ускладнюється, набуває нових форм і впроваджує сучасні моделі протиправної поведінки. Саме тому залучення обізнаних осіб відповідного профілю до участі в розслідуванні і під час судового розгляду нині є об'єктивною потребою.

Участь спеціаліста-бухгалтера в розслідуванні господарських кримінальних правопорушень становить важливу складову формування доказової бази. Спеціаліст-бухгалтер – це особа, яка має відповідну професійну освіту, підтверджену дипломом, володіє практичним досвідом та залучається до проведення слідчих (розшукових) і судових дій як консультант органів дізнання, досудового слідства або суду.